

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертацію Застрожнікової Катерини Сергіївни
“Кримінальне провадження в умовах особливого періоду”,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 “Право”

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Тривала дія правового режиму воєнного стану поставила перед кримінальним процесуальним правом не лише завдання забезпечення безперервності кримінального провадження, а й більш складну проблему — визначення юридично допустимих меж відступу від загального порядку його здійснення. Запроваджені законодавцем спеціальні механізми зумовили істотну трансформацію окремих процесуальних інститутів, зокрема порядку здійснення досудового розслідування, судового контролю, доказування, застосування запобіжних заходів та організації судового розгляду.

За таких умов принципового значення набуває забезпечення правової визначеності спеціальних процедур. Розширення окремих повноважень прокурора, зміна механізмів судового контролю, корегування процесуальних строків, використання дистанційних форм участі та спеціальних способів фіксації процесуальних дій потребують чіткого встановлення підстав, умов і меж їх застосування. Сам факт дії воєнного стану не повинен перетворюватися на універсальне обґрунтування для відступу від загального порядку кримінального провадження, а використання спеціальних процесуальних механізмів має залишатися об’єктивно зумовленим та юридично контрольованим.

Окремої уваги в цьому контексті заслуговує нормативна конструкція ст. 615 КПК України, положення якої охоплюють різні за своєю правовою природою процесуальні відносини — від початку досудового розслідування та особливостей здійснення судового контролю до доказування, застосування запобіжних заходів і судового провадження. Така концентрація спеціального регулювання закономірно породжує питання його внутрішньої узгодженості,

співвідношення із загальними нормами КПК України та критеріїв правомірного застосування окремих виняткових процедур.

Не менш важливим є визначення меж допустимого обмеження процесуальних прав учасників кримінального провадження. Надзвичайні обставини можуть зумовлювати необхідність тимчасової модифікації окремих процесуальних гарантій, однак такі зміни мають відповідати вимогам законності, необхідності, пропорційності та зберігати можливість належного контролю за їх застосуванням. У цьому аспекті наукове осмислення особливого режиму повинно охоплювати не лише його функціональну ефективність, а й систему правових запобіжників, спрямованих на недопущення необґрунтованого обмеження прав людини.

Додаткової ваги досліджуваній проблематиці надає тривалість застосування спеціальних процесуальних норм. Механізми, які формувалися як реакція на виняткові обставини, фактично функціонують протягом значного періоду, що потребує наукової оцінки з позицій збереження їх виняткового та тимчасового характеру. За таких умов особливо важливо не допустити поступового перетворення спеціальних процедур на звичайний спосіб здійснення кримінального провадження поза наявністю обставин, що об'єктивно виправдовують відповідний відступ.

Отже, комплексне дослідження правової природи особливого режиму досудового розслідування і судового розгляду, систематизація його нормативних механізмів, визначення меж їх застосування та розроблення пропозицій щодо вдосконалення кримінального процесуального законодавства є своєчасними й необхідними як для розвитку науки кримінального процесу, так і для формування послідовної правозастосовної практики в умовах особливого періоду.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, які сформульовані в дисертації, забезпечується належною теоретичною, нормативною, методологічною та емпіричною основою дослідження, критичним аналізом наукових праць, положень кримінального

процесуального законодавства України, міжнародних стандартів та матеріалів правозастосовної практики.

Позитивним слід визнати чітке визначення здобувачкою об'єкта та предмета дослідження. Об'єктом визначено суспільні відносини, що виникають у сфері кримінального провадження в умовах воєнного стану як правового режиму особливого періоду, а предметом — здійснення кримінального провадження в умовах особливого періоду. Таке співвідношення дозволило послідовно сформувати внутрішню логіку дослідження та уникнути невинновданого розширення його меж.

Під час підготовки дисертації комплексно використано загальнонаукові та спеціально-юридичні методи дослідження. Методи аналізу, синтезу, дедукції та аналогії застосовувалися для з'ясування сутності ключових правових категорій; системно-структурний та формально-логічний — для дослідження структури статті 615 КПК України та місця особливого режиму в системі кримінального процесу; історико-правовий і порівняльно-правовий — для вивчення генези відповідного правового регулювання та зарубіжного досвіду; формально-юридичний — для аналізу нормативних положень і практики ЄСПЛ; соціологічний, статистичний, логіко-нормативний методи та метод моделювання — для узагальнення практики й формулювання пропозицій щодо вдосконалення законодавства.

Важливим чинником достовірності отриманих результатів є використання належного емпіричного матеріалу. Емпіричну основу дослідження становлять результати анкетування 64 професійних суб'єктів кримінального провадження Київської, Полтавської та Вінницької областей, серед яких 27 слідчих Національної поліції, 19 прокурорів та 18 слідчих суддів, матеріали 83 кримінальних проваджень, статистичні дані судової влади та Офісу Генерального прокурора України за 2022–2025 роки, а також власний досвід роботи здобувачки на посаді судді.

Аналіз змісту дисертації свідчить, що здобувачка не обмежилася теоретичним осмисленням досліджуваної проблематики, а послідовно зіставляє

положення законодавства з практикою їх застосування, виявляє прогалини та суперечності правового регулювання, після чого формулює конкретні пропозиції щодо їх усунення. Такий підхід забезпечив практичну спрямованість дослідження та належний рівень аргументованості сформульованих висновків.

Загалом визначені мета і задачі дослідження, його структура, використана методологія, належна нормативна та емпірична база, а також логічний зв'язок між проведеним аналізом і сформульованими висновками дають підстави вважати наукові положення, рекомендації та пропозиції дисертації достатньо обґрунтованими та достовірними.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації Застрожнікової Катерини Сергіївни полягає в комплексному дослідженні кримінального провадження в умовах воєнного стану як складової особливого періоду, з урахуванням положень національного та міжнародного законодавства, практики його застосування, наукових підходів і сучасних викликів функціонування кримінальної юстиції. За результатами проведеного дослідження сформульовано низку нових положень, висновків і пропозицій, що мають теоретичне та практичне значення.

Заслуговує на підтримку запропоноване співвідношення понять “кримінальне провадження в умовах воєнного стану” та “особливий режим досудового розслідування і судового розгляду”, за якого перше розглядається як родова категорія, а друге — як видова, що конкретизує механізми адаптації кримінальної процесуальної форми до умов воєнного стану. Важливим науковим результатом є також сформульоване авторське визначення особливого режиму досудового розслідування та судового розгляду як тимчасового порядку здійснення кримінального провадження, що передбачає нормативно визначені відступи від загальних процесуальних механізмів задля забезпечення безперервності кримінальної юстиції.

Новизною характеризується положення щодо необхідності розмежування правової підстави та фактичних умов застосування особливого режиму. Здобувачка обґрунтовує, що запровадження воєнного стану саме по собі створює

лише нормативну передумову для застосування спеціальних процедур, тоді як їх фактичне використання повинно бути зумовлене конкретними процесуальними та територіальними обставинами, які унеможливають здійснення кримінального провадження у загальному порядку. Такий підхід має важливе значення для запобігання формальному та необґрунтованому використанню положень розділу IX¹ КПК України.

Науковий інтерес становить запропонована функціональна класифікація положень статті 615 КПК України. Норми цієї статті систематизовано залежно від їх спрямованості на забезпечення процесуальної безперервності, регулювання строків і обмеження особистої свободи, трансформацію механізмів судового контролю та прокурорського нагляду, зміну доказової процедури, забезпечення процесуальних прав учасників, цифрове збереження матеріалів та безперервність судового провадження. Така систематизація дозволяє розглядати статтю 615 КПК України як цілісний нормативний механізм особливого режиму.

Практичну цінність мають положення щодо документального підтвердження обставин, які зумовлюють застосування спеціального порядку початку досудового розслідування, удосконалення механізму тимчасового виконання окремих повноважень слідчого судді керівником органу прокуратури, посилення гарантій судового контролю, а також пропозиції щодо перегляду підходів до застосування тримання під вартою в умовах воєнного стану.

Окремо слід відзначити запропонований алгоритм проведення обшуку у разі виникнення обставин, що створюють реальну загрозу життю чи здоров'ю учасників, зокрема під час оголошення сигналу повітряної тривоги. Здобувачкою обґрунтовано можливість тимчасового переривання відповідної слідчої дії з подальшим її відновленням за умови належної процесуальної фіксації, що має значення як для забезпечення безпеки учасників, так і для збереження допустимості доказової інформації.

Дістали подальшого розвитку також положення щодо зміни територіальної підсудності в умовах воєнного стану, використання відеоконференцій під час судового розгляду, зупинення судового провадження у зв'язку з мобілізацією

обвинуваченого та доцільності запровадження спеціалізації суддів під час розгляду кримінальних проваджень щодо воєнних злочинів.

Таким чином, більшість положень, сформульованих здобувачкою та винесених на захист, характеризуються науковою новизною або містять елементи подальшого розвитку існуючих наукових підходів. Запропоновані висновки та рекомендації спрямовані на вдосконалення теоретичних засад особливого режиму кримінального провадження та підвищення ефективності його нормативного і практичного застосування.

Повнота викладення наукових результатів в опублікованих працях здобувача. Основні положення та висновки дисертації відображено в 11 наукових публікаціях, серед яких 5 наукових статей — у вітчизняних виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, 5 тез — у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій, а також 1 наукова стаття — у зарубіжному науковому правовому виданні, яка додатково відображає результати дослідження.

Тематика опублікованих праць відповідає основним напрямам дисертаційного дослідження та охоплює питання особливого режиму кримінального провадження в умовах воєнного стану, зарубіжних моделей його правового регулювання, дерогації прав людини, особливостей досудового розслідування та судового розгляду. Перелік публікацій наведено в дисертації у повному обсязі, а їх зміст свідчить про належну апробацію та достатню повноту оприлюднення отриманих наукових результатів.

Дискусійні положення дисертаційної роботи.

За результатами аналізу дисертації доцільно звернути увагу на такі дискусійні положення:

1. Аналізуючи на с. 72–73 дисертації співвідношення особливого режиму досудового розслідування та інституту спеціального досудового розслідування (*in absentia*), здобувачка зазначає, що особливий режим нерідко стає необхідною передумовою для реалізації спеціального досудового розслідування, а відповідні правові механізми характеризує як взаємодоповнюючі. Такий підхід становить

науковий інтерес, однак потребує додаткового уточнення, оскільки спеціальне досудове розслідування має самостійні юридичні підстави та процесуальний порядок застосування, визначені главою 24¹ КПК України. У зв'язку з цим доцільно було б чіткіше визначити, у яких випадках особливий режим фактично створює умови для реалізації спеціального досудового розслідування, а коли останнє застосовується незалежно від механізмів, передбачених ст. 615 КПК України.

2. Певні запитання викликає обґрунтована на с. 111–113 дисертації пропозиція щодо тимчасового виконання функцій перекладача дізнавачем, слідчим або прокурором та невизнання такої участі підставою для їх відводу. Позитивно оцінюючи передбачені авторкою гарантії фіксації та подальшої перевірки перекладу, вважаємо, що додаткової конкретизації потребують процесуальні наслідки виявлення істотних помилок або викривлення його змісту, зокрема їх вплив на допустимість доказів та законність відповідної процесуальної дії.

3. На с. 182–183 дисертації здобувачка визначає основні процесуальні гарантії проведення судових засідань у режимі відеоконференції, зокрема належну ідентифікацію особи, стабільність технічних засобів і безперервність зв'язку, недопущення стороннього впливу та обов'язкову фіксацію судового засідання. Додатково на с. 186 звертається увага на ризики недостатнього забезпечення конфіденційності та неупередженості дистанційної участі. Водночас потребують конкретизації правові наслідки порушення зазначених гарантій, зокрема критерії, за яких технічні збої, неналежна ідентифікація особи, сторонній вплив або порушення конфіденційності можуть визнаватися істотними порушеннями вимог кримінального процесуального закону та впливати на законність судового розгляду.

Водночас вказані зауваження мають дискусійний характер і суттєво не впливають на позитивну оцінку роботи, аналіз змісту якої свідчить про самостійність і цілісність проведеного дослідження, його актуальність, належний науковий рівень, теоретичне та практичне значення.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам.

Аналіз змісту дисертації Застрожнікової Катерини Сергіївни свідчить про відсутність порушень вимог академічної доброчесності. У роботі наявні належні посилання на використані джерела у випадках запозичення ідей, положень та результатів інших авторів, дотримано вимоги законодавства про авторське право, а сформульовані висновки, положення та пропозиції мають самостійний авторський характер.

Викладені в дисертації рекомендації та конкретні пропозиції щодо вдосконалення кримінального процесуального законодавства України є теоретично обґрунтованими та практично спрямованими. Тема дисертації є актуальною, сформульовані здобувачкою висновки і рекомендації достатньо аргументовані, характеризуються науковою новизною та мають значення як для розвитку науки кримінального процесу, так і для правозастосовної практики.

Отже, дисертація Застрожнікової Катерини Сергіївни на тему “Кримінальне провадження в умовах особливого періоду” є самостійним, завершеним науковим дослідженням, у якому одержано нові науково обґрунтовані результати, спрямовані на вирішення наукового завдання, що має істотне значення для розвитку науки кримінального процесу та вдосконалення практики здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану.

Зважаючи на викладене, вважаю, що дисертація на тему “Кримінальне провадження в умовах особливого періоду”, яка підготовлена за спеціальністю 081 “Право”, відповідає вимогам “Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)”, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 261 (із змінами і доповненнями), наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. “Про затвердження Вимог до оформлення дисертації” (зі змінами від 12.07.2019 р.) і “Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії” (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її автор —

Застрожнікова Катерина Сергіївна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 08 “Право” за спеціальністю 081 “Право”.

Офіційний опонент:

кандидат юридичних наук, доцент,
в.о. завідувача кафедри кримінального права
та правоохоронної діяльності
Запорізького національного університету

Роман БАРАНІК